

שיעור

תוספתא כיפורים ד ג

הלכה ג

האוכל ביום הכפורים ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה שבארץ ישראל חייב ר' שמעון בן לעזר או' אפי' ככותבת הנמרין

...

אכל חזר ואכל חזר ואכל אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין
שתה וחזר ושתה אם יש מתחילת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין
כשם שאכילה בכזית כך שתייה בכזית
אכילה ושתייה אין מצטרפין
השותה צר ומורייס פטור

חצי שיעור

הסוגיה - יומא עג, ב - מינכן 6

אסור באכילה ובשתיה:

אסור ענוש כרת הוא

אמ' ר' אילא ואיתימא ר' ירמיה לא נצרכה אלא לחצי שיעור

הניחא למאן דאמ' חצי שיעור אסור מן התורה אלא למאן דאמ' מותר מאי איכא למימר דאיתמר

חצי שיעור ר' יוחנן אמ' אסור מן התורה ריש לקיש אמ' מותר

הניחא לר' יוחנן אלא לריש לקיש מאי איכא למימר

אמר לך ריש לקיש מאי אסור נמי מדרבנן

אלא מעתה לא תיחול עליה שבועה

אלמא תנן שבועה שלא אוכל ואכל נבלות וטרפות שקצים ורמשים חייב [[ר' שמעון פוטר]]

והוינן בה אמאי חייב מושבע ועומד מהר סיני הוא

רב ושמואל ור' יוחנן דאמרי בכלל דברים המותרין עם דברים האסורין

ריש לקיש אמ' אי אתה מוצא אלא במפרש חצי שיעור ואליבא דרבנן או בסתם ואליבא דר' עקיבא דאמ' אדם

אוסר עצמו בכל שהוא:

וכי {ת}ימא כיון דאית ליה היתר מדאוריתא חילא עליה שבועה

ומי חילא והתנן אינה נוהגת אלא בראוין להעיד

והוינן בה למעוטי מאי

רב פפא אמ' למעוטי מלך רב אחא בר יעקב אמ' למעוטי משחק בקוביא

והא משחק בקוביא דמדאוריתא מחזא חזי ורבנן הוא דגזרו ביה ולא קא חילא עליה שבועה

שני התם דאמ' קרא אם לוא יגיד ונשא עונו בהגדה תלא רחמנא והאי לאו בר הגדה הוא דהא כי אמ' נמי לא

משגחין ביה הכא כזית מושבע ועומד מהר סיני הוא וכי קא מיתי קרבן על פחות מכזית:

וכל היכא דענוש כרת לא תני אסור

והתניא אף על פי שאמרו אסור בכולן אין ענוש כרת אלא האוכל והשותה והעושה מלאכה בלבד

הכי קאמ' אף על פי שאמרו אסור בכולן לא אמרו אלא בחצי שיעור אבל כשיעור ענוש כרת ואין ענוש כרת אלא

האוכל והשותה והעושה מלאכה בלבד:

תניא נמי הכי אף על פי שאמרו (ענוש) אסור בכולן לא אמרו אלא בחצי שיעור אבל כשיעור ענוש כרת ואין ענוש כרת אלא האוכל והשותה והעושה מלאכה בלבד¹ ואיבעית אימא כי קתני אסור אשאר דתנו רבה ורב יוסף בשאר סיפרי דבי רב מנין ליום הכפורים שאסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה שנ' שבתון שבות:

גופה

חצי שיעור ר' יוחנן אמ' אסור מן התורה ריש לקיש א' מותר²

ר' יוחנן אמ' אסור כיון דחזי לאיצטרופי אסיר ריש לקיש אמ' מותר אכילה אמ' רחמנא וליכא: אותיביה ר' יוחנן לריש לקיש שיכול אין לי אלא כל שישנו בעונש ישנו באזהרה כיון וחצי שיעור הואיל ואין בעונש אין בהזרה תלמוד לומר כל חלב מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא: הכי נמי מסתברא מדקתני כיון וכיון ספיקא הוא דאי סלקא דעתא דאורייתא איצטריך קרא לרבויי ספיקא אי משום הא לא איריא קסבר כיון בריא בפני עצמה הוא דאי לא תימא הכי הא דאמ' רב אידי בר אבין כל לרבות את הכיון איצריך קרא לרבויי ספיקא אלא קסבר כיון בריא בפני עצמה הוא הכא נמי כיון בריא בפני עצמה הוא:

תוספות יומא עד, א

כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קאכיל - תימה לי אמאי לא קאמר מטעמא דבסמוך דכל חלב לרבות חצי שיעור דהא ר' יוחנן ידע לההיא ברייתא דהא בסמוך קא מותיב מינה וי"ל דלהכי איצטריך ליה לר' יוחנן לפרושי האי טעמא משום דאי מקרא דכל חלב הוה אמינא עיקר קרא לכיון איצטריך וחצי שיעור מדרבנן ואסמכוה אקרא אבל השתא דקאמר טעמא דחזי לאיצטרופי סברא הוא מהאי טעמא דדרשה גמורה היא לחצי שיעור.

חדושי הריטב"א יומא עד, א

כיון דחזי לאיצטרופי איסורא אכיל. ואף על גב דר"י מכל חלב נפקא ליה כדאיתא בסמוך, מפרשינן לדידיה טעמא דקרא.

רבינו חננאל יומא עד, א

חצי שיעור. ר' יוחנן אומר אסור מן התורה. **דכיון דחזו לאיצטרפי אכילה קרינא ביה.** ר"ל אמר אסור מדרבנן. אכילה אמרה רחמנא וליכא

שו"ת הרשב"א חלק א סימן תלט

שאלת עוד מאי זה טעם חצי שיעור אסור מן התורה ואין בו מלקות? שכיון שאסור כבר הוזהרנו על אכילתו. תשובה אין לוקין עליו משום דעיקר קרא אכילה כתיבא ביה (דברים י"ד) לא תאכלו כל נבלה כל חלב וכל דם לא תאכלו ואין אכילה פחות מכזית. ומכל מקום מכיון דכתב כל ולא כתב נבלה לא תאכלו חלב ודם לא תאכלו **אשמעינן קרא דאפילו ליכא שיעור אכילה לא תאכלו.** ואחר שריבה מיעט ומאי רבי רבי לאסור ומאי מיעט מיעט מלקות. ויש לנו כזה בטעמו ולא ממשו.

¹ תניא נמי הכי - מופיע במינכן 6 ובאנלאו 270 וחסר בשאר עדי הנוסח
² בחלק מעדי הנוסח נוסף - 'מן התורה'

ר"ן (על הרי"ף) שבועות ט, א

... דאע"ג דהתם ביומא מריבויא דכל חלב מייתין חצי שיעור הא ודאי ההוא ריבויא לא כתיב אלא גבי חלב ואפ"ה ילפינן מיניה לכל איסורין משום דפשיטא לן דלא אסריה רחמנא אלא משום דחזיא לאיצטרופי ולמה לא יהא דין שבועות כדין שאר איסורין:

שו"ת אבני מילואים סימן יד

עוד אפשר לומר דכיון דחצי שיעור אינו אסור אלא משום דחזי לאצטרופי עם עוד ח"ש אחר לכזית שלם, א"כ זה שנשבע שלא יאכל ככר זה ואכלו ולא נשאר ממנו רק חצי זית תו לית ליה צירוף לאותו חצי שיעור, אלא דלבי מהסס בזה דא"כ ביה"כ סוף היום דליכא שהות אלא לפחות מכשיעור יהי' מותר מן התורה כיון דלא חזי תו לאצטרופי, אלא מחוורתא כדכתיבנא משום דח"ש אינו בתורת נדר אלא איסור הבא ממילא וכמ"ש...

ירושלמי יומא ח א

ע"ד ח, א "יום הכיפורים אסור באכילה ובשתייה" כול'. ענוש כרת. ואת אמר הכין. אמ' ר' הילא. לפחות מכשיעורין נצרכה. "תענו

תלמוד ירושלמי מסכת תרומות פרק ו דף מד טור א /מ"ב

ואין יסבור ר' בון בר חייה כר' שמעון בן לקיש. דר' שמעון בן לקיש אמ'. אכל חצי זית בהעלם אחד פטור. והכא אכל שני חצאי זתין וחסר כל שהוא פטור. מודי ר' שמעון בן לקיש באיסורי הנזיה. ומודי ר' שמעון בן לקיש ביום הכיפורים. ומודה ר' שמעון בן לקיש בעתיד להשלים. ר' אבהו בשם ר' יוחנן. המגמע חומץ

דר' שמעון בן לקיש אמר אכל חצי זית בהעלם אחד פטור והכא אכל שני חצאי זתין וחסר כל שהוא פטור
מודי ר"ש בן לקיש באיסורי הנזיה
ומודי ר"ש בן לקיש ביום הכיפורים
ומודה ר"ש בן לקיש בעתיד להשלים

פירוש רש"ס לירושלמי תרומות

זית הכייה כוה: ציט הכפורים. דרהמנא אמר תנא דה
גפשיהכס ואין כאן טיבוי: צעתיד להשלים. כשיעור דמתריגן

ביאור הגר"א לירושלמי תרומות פרק ו

ה"ג אבל חצי זית מותר והכא פטור עד שיאכל שני זיתים הסר כל שהוא: מודה ר"ל כו'. מודה ר"ל באיסורי הגאה. פי' כמו יין נסך דאפי' פחות מכשיעור אסור, דגם מפחות מכשיעור הוא נהנה מעט: מודה ר"ל ב"ה. פי' אפי' אינו אסור בהגאה מודה ר"ל דאף פחות מכשיעור אסור, ללא כתיב צ"י אומר ר' בון בר חייה נעשה כאוכל חצי זית וסחאות רומי צ"ג

נמי מייצב דעתיה כ"ש: מודה ר"ל בעתיד להשלים. פי' אם רוצה לאכול כשיעור מתחיל האיסור מתחלה אף בפחות מכשיעור ולהכי אף לר"ל חייב כשאלל כזית מאיסור, והא דאמר ר"ל אוכל פחות מכשיעור מותר היינו כשאינו עמיד להשלים וגם אינו איסורי הגאה וגם אינו צ"ה: ה"ג המוגבע חומץ של תרומה משלם את הקרן כו':

העמק שאלה קסז

... אבל באמת נראה דגם לאכילה ושתיה איצטריך מנינא דתענו ועניתם. דהרא"ש תענית פ"א סי' ט"ו כ' לענין טעימה דכ' הר"י הברצלוני דאפי' בת"צ מותר לבד מת"ב ויוה"כ. ולא נודע הטעם... אלא נראה דודאי להמסקנא בסוגיא דברכות שם דלאו אכילה ממש היא לא נאסר כלל טעימה ולא בקבלה תליא מילתא. אבל כיון דאסור גם ברחיצה וסיכה לא גרע טעימה מרחיצה וכדומה וזהו רבוי מתענו ועניתם. דאע"ג דלאו אכילה היא מכ"מ הרי אין הגוף מתענה. והיינו טעמא דאי' בירו' תרומות פרק ו' דאפי' לר"ל דאמר חצי שיעור מותר מה"ת מודה ר"ל ביוה"כ. והוא מזה הטעם דאע"ג דלאו אכילה היא מכ"מ לא גרע מרחיצה שהגוף נהנה מזה אלא שקשה מסוגיא ר"פ יוה"כ דמבואר דמחלוקת ר"י ורשב"ל בחצי שיעור הוא גם ביוה"כ. וחולק על הירו'.

אבל נראה דהגאונים דאסרי טעימה ביוה"כ מטעם הנ"ל וממילא לר"ל חצי שיעור וכהירו' מפרשי הסוגיא בא"א מפרש"י. דבאמת לפרש"י קשה לי דמתחלה מקשה הגמ' על הדתנן יוה"כ אסור באכילה ובשתיה כו' אסור ענוש כרת הוא ומשני לחצי שיעור כו'. ואח"כ הוי הש"ס על תחלת הקו' וכל היכי דתני ענוש כרת לא תני אסור והתניא אע"פ שאמרו אסור בכולן לא אמרו ענוש כרת אלא האוכל ושותה בלבד ומשני דה"ק כשאמרו אסור לא אמרו אלא בחצי שיעור אבל כשיעור ענוש כרת כו' ואב"א כי קתני אסור שאמרו. והנה האי אב"א קאי על התחלת הק' אסור ענוש כרת הוא. ומאי אהני בישוב זה הא מכ"מ קשה הברייתא אע"פ שאמרו אסור בכולן כו'. הרי מפורש דאכילה ושתיה נקיט בלשון אסור וע"כ לח"ש וא"כ ממילא מתפרש המשנה הכי. אלא נראה דבודאי ביוה"כ לא פליגי אלא מכ"מ מקשה לרשב"ל הא דתנן בלשון אכילה ושתיה. בשלמא לר' יוחנן אמר דבכה"ת כולה ח"ש אסור מן התורה והרי הוא בכלל איסור אכילה אלא שאין נענשין ע"ז ניחא הא דנקיט לשון אכילה. אבל לרשב"ל דבכה"ת מותר וא"כ אינו בכלל אכילה מא"ל. וע"כ מיירי בכשיעור כזית או יותר ולא פחות. ואין לומר דמיירי בכזית והוא פחות משיעור ביוה"כ. דאין נ"מ בכזית כלל. ולמאי תנן אכילה ושתיה טעימה הוי לי' למיתני. ומשני דמודה דאסור מדרבנן ור"ל משום איסור אכילה דרבנן בכל איסורין שייך לשון אכילה ושתיה. וזה אינו ישוב מרווח מש"ה משני אב"א כו'. והשתא אינו שייך ישוב הברייתא למשנתנו. שהרי בברייתא לא תני אכילה ושתיה אלא שאמרו אסור בכולן. כן ה' נראה לפרש הסוגיא:

תורת האדם שער המיחוש - ענין הסכנה

(ד) (יומא פ"ב א') עוברה שהריחה מאכילין אותה עד שתשוב נפשה. תנו רבנן עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה כוש ברוטב אם נתישבה דעתה מוטב ואם לאו מאכילין אותה רוטב עצמו אם נתישבה דעתה מוטב ואם לאו מאכילין אותה שומן עצמו שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים. ומסתברא דהני מילי עוברה שאין לנו אומד בישוב דעתה, פעמים מתיישב בטעם הרוטב ופעמים ברוטב ופעמים שצריכה לשומן עצמו, אבל חולה שמאכילין אותו על פי בקיאים מאכילין אותו בתחלתו דבר הצריך לו וכדי הצריך לו כמו שאמרו רופאים ואין מדקדקים עליו להאכילו הקל הקל. וגרסינן בכריתות בפרק אמרו לו (י"ג א') התירו לה לעוברה לאכול פחות מכשיעור מפני הסכנה ואקשינן מפני הסכנה אפי' טובא נמי תיכול אמר רב פפא הכי קתני התירו לה לעוברה לאכול פחות פחות מכשיעור ואפי' טובא מפני הסכנה, כלומר שאפילו צריכה לכשיעור מאכילין אותה פחות פחות כדי שלא יצטרף כזית בכדי אכילת פרס, וכן פסק בעל ההלכות. ונראה שאף בחולה עושין כן כדי להקל עליו מאיסורי כרת ומכות לאיסור בלחוד. ואם תשאל אם כן למה אמרו מאכילין אותו הקל הקל טבל ותרומה מאכילין אותו תרומה והלא בשניהם אין בהם אלא איסור בעלמא, אפילו הכי כיון דבשיעור חמורין זה מזה לעונשין, אף בפחות מכשיעור חומרו של זה יותר מחומרו של זה, אי נמי התם בשאמרוהו לכשיעור והוא צריך לו בכדי צירוף.

שלא כדרך אכילה

שאגת אריה סימן עו

דקיי"ל בפרק כל שעה (פסחים כד ב) כל האיסורים שבתורה אין לוקין אליהן אלא דרך אכילתן וטעמא משום אכילה כתיב בהו והא וודאי גבי יוה"כ דלא כתיב ביה אכילה אלא כל הנפש אשר לא תעונה אפילו אם אכלן שלא כדרך אכילתן כגון אוכל חלב חי כדאמרין התם וכ"ש בשר בהמה חי כמ"ש התוס' שם ד"ה פרט אפי"ה חייב משום לא תעונה דיוה"כ ובפרק בתרא דיומא פ ב לא פטרינן אלא באוכל אכילה גסה ביוה"כ משום דכתיב אשר לא תעונה פרט למזיק אבל שלא כדרך אכילתן דאינו מזיק הא וודאי חייב

שו"ת כתב סופר אורח חיים סימן קיא

...

א) הנה מקור דין זה אכילה ושתי' שלכדה"נ ביה"כ יוצא ממקום קדוש מעין הנובע ורבים שתו וישתו מימיו לצמאם ה"ה בעל שאגת ארי' סי' ע"ו דמפשט פשיטא לי' כיון דלא כתיב אכילה ביה"כ שלא כדרך הנאתן אסור כמו כדה"נ כמו בב"ח וכ"כ וכדומה דשלכדה"נ אסור משום דלא כתיב אכילה, בהא נחית וסליק בתשובה ודחה הראיות שהיו נראים לו תחלה שמנגדתו, אבל לא מצא ראי' לדבריו, מרוב פשיטותו לדעתו הנשגבה דכן הוא, והנה ראה זה דבר חדש הוא אשר לא שערום לפי קט ידעתי אבותינו קמאי דקמאי וגם גאוני בתראי שהם אחריו לא ראינו, הגם שלא ראינו אינו ראי', והואיל ויש בדבר זה נפקותא רבתא אם שלכדה"נ אסור מדאורייתא או מדרבנן בחולה שיש בו ואין בו סכנה, אם אסור רק מדרבנן מותר להאכיל שלכדה"נ אפי' אין בו סכנה ואם מדאורייתא אסור, ובחולה שיש בו סכנה יש בו חומרא אם הוא מדרבנן וסגי לחולה כשאוכל שלכדה"נ אסור להאכילו כדה"נ, אם שלא כדה"נ וכדה"נ שווה ביו"כ, מותר להאכילו אפי' כדה"נ דמ"ש דסוף כ"ס נדחה איסור אכילה ביה"כ, ע"כ שמת' עיני ולבי לדרוש ולחקור ולבדוק אחר חדושו של הש"א, אם יש להם מקום להתקומם לדינא להקל, והנני בתפלה קצרה תפלת הבינני מאתך דעה ובינה תחונני:

...

והא לך לשון הרמב"ם פ"ה מיסודי התורה הלכה ח' בד"א שאין מתרפאים בשארי איסורים אלא במקום סכנה בזמן שהם דרך הנאתן כגון שמאכילים את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח או שמאכילים אותו ביו"ה"כ אבל שלא כדרך הנאתן כגון שעושים לו רטייה וכו' או שמשקין אותו דבר שיש בהן מר מעורב עם אסורי מאכל שהרי אין בהם הנאה לחיך מותר ואפי' שלא במקום סכנה חוץ מכ"כ ובב"ח שהם אסורים אפילו שלא כדה"נ וכו' והנה מדכתב בזמן שהם כדרך הנאתן כגון שמאכילים אותו שקו"ר וכו' או שמאכילים אותו ביו"ה"כ הכפ הרי מפורש בדבריו דביו"ה"כ דוקא כדרך הנאתן אסור מדאוריית', וגם מוסיף דבריו שכל חוץ מכ"כ ובב"ח דאפי' שלא כדה"נ אסור ולא כל חוץ מיו"ה"כ מפורש ושום שכל דביו"ה"כ שלא כדה"נ מותר דלא כפשיטותו של ש"א:

אלא דטעמא בעי מ"ש מכ"כ ובב"ח דאסור אפי' שלא כדה"נ משום דלא כתיב ביה אכילה מ"ש יו"ה"כ דג"כ לא כתיב אכילה, וצ"ל שאני יו"ה"כ דתלי' ביתוב' דעתא דגברא ולכן שיעורו משונה מכל שעורים דפחות מכותבת ומלא לוגמיו לא מיתבי דעתא וכך שיערו חכמים, כן בשלא כדה"נ שאין דרך ב"א לאכול אם יערב בו דבר מר כמ"ש הרמב"ם או אוכל בשר חי שאינו כדה"נ לא מייטב דעת האדם והוא מעונה בזה עצמו שאינו אוכל כדרך הנאה של האוכלים ובטלה דעתו ומעונה מקרי אבל באיסורי תורה דאסרה תורה חפצ' אגברא, מנ"ל לחלק בין אוכל כדרך הנאתו או לא לולי דכתי' אכילה דלא אסרה תורה רק כדה"נ של המאכל ובכ"כ ובב"ח דלא כתיב אכילה מנ"ל דלא אסרה תורה רק כדרך אכילתו לכן אמר אביי חוץ מכ"כ וכו':

אנציקלופדיה תלמודית כרך כב, יום הכפורים [טור תכ]

אכילה שלא כדרך הנאתה, שאינה חשובה אכילה לענין אסורי אכילה ולענין אכילת מצוה⁷¹⁶, אם חייב עליה ביוה"כ, נחלקו אחרונים בדעת ראשונים: יש סוברים שחייב עליה, לפי שאיסור אכילה ביוה"כ לא נאמר בלשון "אכילה" אלא בלשון "עינוי", ואף האוכל שלא כדרך אכילה מבטל את העינוי⁷¹⁷, ויש פוטרם⁷¹⁸, אם לפי שאין באכילה זו ישוב הדעת⁷¹⁹, או שאף על פי שלא נאמר ביוה"כ לשון "אכילה" אלא לשון "עינוי", אינו חייב אלא בדרך אכילה⁷²⁰. וכתבו אחרונים שאף הפוטרם באכילה שלא כדרך הנאה ביוה"כ, מודים הם שאסורה מדרבנן

- ואף על פי ששאר איסורי אכילה מותרים לכתחילה שלא כדרך אכילתם, לסוברים כן⁷²¹ - שביה"כ גזרו על אכילה שלא כדרך הנאה משום אכילה כדרכה, והחמירו ביה"כ יותר משאר איסורים לפי שבכל השנה אין בדלים מן האוכל⁷²². ויש שכתבו שבאכילה שלא כדרך הנאה פטור מכתת, אבל איסור יש בו מן התורה, שכשם שחצי שיעור אסור מן התורה, אף על פי שאין בו כרת לפי שאין בו ישוב הדעת, כך אף אכילה שלא כדרך הנאה⁷²³.

אנציקלופדיה תלמודית הערות כרך כב, יום הכפורים [טור תכ]

717. שאג"א סי' עו, וקו"א שם; עולת שמואל לרש"ל קוידר סי' צב; ישוע"י או"ח סי' תריב ס"ק א, בדעת שא"ר, ועי' ציון הבא בדעת הרמב"ם; שפ"א יומא עג ב.
718. נובי"ת או"ח סי' קטו (מבן המחבר); שו"ת כתב סופר או"ח סי' קיא; ישוע"י שם בדעת הרמב"ם; עמק יהושע סי' י; שו"מ מהדו"ג ח"א סי' תב ומהדו"ד ח"א סי' נה; שו"ת העמק שאלה או"ח סי' יז בדעת הרמב"ם; שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קכד. ועי' לחם יהודה בס' בני יהודה שב"ע פ"ב, ושו"ת בית יצחק (לר"י דנציג) סי' מח, ושו"ת בנין ציון ח"א סי' לה, ושד"ח מע' יוה"כ סי' ג אות ח, ובאה"ל סי' תריב, ושו"ת בית אב קמא סי' כא אות א, לענין בשר חי שיי"ס שאין זה דרך אכילה, ע"ע הנ"ל עמ' תשמג.
719. שו"ת כת"ס שם; בנין ציון שם.
720. ישוע"י שם; עמק יהושע שם; שו"מ שם.
721. ע"ע אסורי אכילה, כרך ב עמ' צא ציון 121.
722. שו"ת כת"ס או"ח סי' קיא.
723. שו"ת משיב דברים יו"ד סי' עז. ועי' שו"ת קול שמחה סי' כד שכ"כ מטעם אחר.

הנאת מעיים או הנאת גרון?

שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן קכז

וכותבת דיה"כ לכ"ע בעי שיעור מרובה שיסאר כותבת במעיו אחר שנדבק ממנו בין החניכים (ועיין ס"פ ג"ה) דעיניו נפש כתיב וכל שלא נכנס למעיו שיעור כזה לא עבר על אשר לא תעונה וסברא זו איתא בירושלמי פ"ח דתרומה [ה"א] עיין מפרש שם לחלק בין יה"כ לשארי איסורים בזה, ואני עשיתי סמוכים מש"ס דכתובות ל"א ע"א הגונב חלבו של חברו ולא אמר לחמו ביה"כ, אע"כ משום דאגניבה מחייב בבית הבליעה דלא מצי להדורי ואכילה דיום כפורים לא חייב עד דנחית למעיו משא"כ חלב,

אור שמח הלכות שבת עשור פרק ב הלכה ד

הנה דא ברור דאף על פי שהשיעור אצל יוה"כ"פ הוא ככותבת, דלא תעונה כתיב, ולא אכילה ומשו"ה לא כתבה רחמנא אכילה גבי יוה"כ"פ, כדמפרש ריש לקיש (ביומא) בדף פ"א ע"א מ"מ עיקרו תלוי בהנאת גרונו, ולא בעי מלוי מעיו, וכמפורש בגמרא (שבועות יג, ב) דאמר היכי משכחת כרת דיומא דחנקתי' אומצא ומית, דלא כיפר יוה"כ"פ עליו, חזינא דתיכף עם בליעתו חייב, וכן מפורש בתוס' (עירובין) פרק עושין פסין דף כ' ע"א סד"ה לא יעמוד אדם. ויותר מפורש בירושלמי תרומות פרק ח' (ה"א) על משנה וכולם שהיה תרומה לתוך פיהם ר"א אומר יבלעו, תני ר' נתן אומר לא שהיה ר"א אומר משום שהתחיל בו בהיתר, אלא שהיה ר"א אומר הלא עוס כבלוע, אף בשבת כן, אף בפסח כן, אף ביוה"כ"פ כן כו', הרי דבלעיסה נגמר חיובו לר"א, מכ"ש לדידן דבבליעה נגמר חיובו. אמנם בבלע חצי זית והקיא וחזר ואכלו דחייב, כמו שכתב רבינו פרק י"ד מהלכות מא"ס, ומקורו מבבלי סוף פרק גיד הנשה (חולין קג, ב) ובירושלמי ריש שבת (פ"א ה"א) יש להסתפק ביה"כ אם חייב, דאולי כיון דמשום אותובי דעתא בעי שיהי' ככותבת ביחד בבית בליעתו. והנראה מהך דכריתות דף י"ד ע"א דאמר והא תני יוה"כ"פ, וביוה"כ"פ כותבת הוא דמחייב, ואמאי לא משכחת בחדא זית, וכגון שבלעו וחזר והקיא, וע"כ דפטור. אכן מהא איכא לדחויי, דכיון דר"מ אמר דחייב על הוצאת שבת, ושבת בעי' כגרוגרת, והוי יותר מכזית, וע"כ מיירי שהוציא ככותבת, ושפיר קאמר ר"מ דחייב משום שבת, הא לאו הכי מנ"ל לחייבו כאן משום שבת. אך נראה דנותר שטעון שריפה, ורחמנא אחשבי' לשורפו במקום קדוש חשוב בפחות מגרוגרות, וכמו מקק של (סופרים) [ספרים] ועפר המזבח פרק רע"ק (שבת ז, א), אלא דר' מאיר סובר פסחים (מט, א) דבשר קודש

בכביצה, אבל יעוין תוספות שם (ד"ה ושורפו), תראה שזה נסתר, א"כ מוכרח הדין שכתבנו דביוהכ"פ פטור אם אכל חצי זית [והקיא] וחזר ובלעו ודו"ק.

להרחבה

ר"ן (על הרי"ף) שבועות ט, א

ולענין פסק הלכה קי"ל כרבנן דבשבועות בעינן שיעורא אבל בחצי שיעור פטור ויש מי שאומרים דאפילו איסורא נמי ליכא ומי [שנשבע] שלא יאכל מותר לו לכתחלה לאכול פחות מכשיעור דלא דמי לשאר האיסורין שבתורה דקי"ל כר' יוחנן דאמר בפ' בתרא דיומא [דף עג ב'] דחצי שיעור אסור מן התורה ואפי' ר"ל דפליג עליה מודה דאסור מדרבנן כדאיתא התם דה"מ איסורא דאורייתא אבל הכא איסור הבא מעצמו הוא וכיון שלא נתכוין אלא לכזית פחות מכזית היתר גמור הוא וכך הדין בקונמות היכא דהזכיר בהן אכילה כגון דאמר אכילה מזו עליו קונם שמותר לו לאכול פחות מן השיעורין מן הטעם שאמרנו אבל הרמב"ם ז"ל כתב בהלכות שבועות מי שנשבע שלא יאכל ואכל פחות מכזית פטור והרי הוא כאוכל חצי שיעור מנבלות וטרפות וכיוצא בהן וכן בפרק ראשון מהלכות נדרים אמר אכילות פירות ממדינה פלונית עלי אינו לוקה עד שיאכל כזית דמשמע דאיסורא מיהא איכא וכדבריו נ"ל אף על פי שלא כתבתי כן בחדושי מדאמרינן בפרק יום הכיפורים [שם] חצי שיעור רבי יוחנן אמר אסור מן התורה וריש לקיש אמר מותר רבי יוחנן אמר אסור דכיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל אלמא חצי שיעור אפילו באיסורי תורה לא מיתסר אלא משום דחזי לאיצטרופי ובשבועות נמי אף על פי שאין בכלל דבריו אלא שיעור שלם ה"מ למלקות ולקרובן אבל כיון דחזי לאצטרופי ולאשלומי לכזית איסורא מיהא איכא דאע"ג דהתם ביומא מריבויא דכל חלב מיייתין חצי שיעור הא ודאי ההוא ריבויא לא כתיב אלא גבי חלב ואפ"ה ילפינן מיניה לכל איסורין משום דפשיטא לן דלא אסריה רחמנא אלא משום דחזיא לאיצטרופי ולמה לא יהא דין שבועות כדין שאר איסורין:

רש"ס מלא על הסוגיה בתרומות

דכל החכילה הויה בשנגה: שני	א ביום הכפורים. ומודי
חלחי זיתים וחסר כל שהוא פעור.	ד להשלים. א"ר אבהו
חזיר נטעמיה דס"ל צפי צתרא	האוכל כלאי הכרם
דיומא חלי שיעור מותר מן	ו"ר אבהו א"ר יוחנן
התורה והסור מדרבנן: צחיסורי	המגמע
הנייה. כגון תקרובת כ"ז ופרנה	
וכלחי הכרם דחפילו חלי שיצר מן	
החורב ופכמא כדאמרינן צפי כל	
שכ דצכנחי הכרם לוקין עליהם שלה כדרך הנייתן דהא לא	
כהיב צו חכינה ותקרובת כ"ז כתיב ולא ידבק בידך מהומה מן	
ההרס, וערנך גמי כיון דכתיב נח יאכל ואסרו צכנייה חזי	
זית הנייה הוא: ציוס הכפורים. דרהמנא חמר העמו זה	
נפשיהיכס וחין כאן טיבוי: צעתיד להשלים. השיעור דמתרינן	

ביאור תרומה מדרבנן על ירושלמי תרומות ו (בהוצאת בית המדרש להלכה בהתיישבות)

תרומה רבנן

ביוה"כ - אסורה מן התורה [מח], היות ואיסור אכילה ביוה"כ נאמר בלשון ענוי (ויקרא טו, כט) "תענו את נפשותיכם", ואף האוכל מעט נתיישרה דעתו קצת ואינו מעונה כל כך [מט]: בעתיד להשלים. במי שהתכוון מלכתחילה לאכול שיעור שלם, שאסור מן התורה אף בתחילת אכילתו, ומצטרפת תחילת האכילה לשיעור כזית, ובכך מתורצת הקושיא דלעיל, שכן אף לרשב"ל בעינן שכל אכילת הכזית תהיה בשגגה כדי לחייבו קרבן, ולכן אם אמר "איני פורש מחצי זית" חשיבא תחילת אכילתו בודוון ופטור מקרבן [נ]: המגמע חומץ של תרומה לוקה. זר הגומע - היינו שותה מעט מעט [נ*] - חומץ של תרומה במזיד לוקה (ובשווג משלם קרן וחומש), שכן היא הדרך לשתות חומץ משום חריפותו: הכוסס חיטה של תרומה לוקה. זר הכוסס חיטים של תרומה - כלומר אוכלן כמות שהן חיים [נא] - במזיד, חשובה אכילתו דרך אכילה [נב] ולוקה, וה"ה דבשווג משלם קרן וחומש כדלקמן. ודוקא חיטים אבל הכוסס שעורים של תרומה אינו נחשב כאוכל אלא כמזיק את התרומה [נג] ואת עצמו [נד] ופטור מהחומש [נה] דדרשינן "כי יאכל" פרט למזיק [נו]: תני הכוסס את החיטה וכו'. דעת ת"ק שכסיסת חיטים נחשבת כהיזק ולא כאכילה, ובירושלמי שבת (פ"ד ה"ד) ויומא (פ"ח ה"ד) גרסינן כמו כן: "המגמע חומץ של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש". ומאורו

ונמצא לבסוף שטעה בהערכתו ואכל כזית, האם נחשיבנו כ"שב מידעתו" הואיל ומכזית היה שב: נעשה כאוכל וכו'. אכילה זו נחשבת שגגה רק לגבי חצי כזית, היות ואת המחצית הראשונה אכל בודוון, ומכיון שלא שגג בשיעור שלם אינו חייב חטאת [מג]: ואין יסבור וכו'. מקשה הגמ' שאם יסבור ר' בון כריש לקיש איך יתקיים דינו: דר' שמעון בן לקיש אמר וכו'. שהלא שיטת רשב"ל כפי המבואר ביומא (עד, א) שחצי שיעור מותר מן התורה [מד]. ונמצא שבכל אכילת כזית איסור, כל זמן שלא אכל שיעור שלם הרי אכילתו מותרת, והתורה חייבתו קרבן רק על סוף האכילה שבה נשלם שיעור כזית: והכא אכל שני חצאי זתין וחסר כל שהוא פטור. והלא אפילו אם היה אוכל שני חצאי זתים חסר משהו במזיד ג"כ היה פטור ומותר לרשב"ל דהא כל פחות מכזית מותר באכילה מן התורה, וע"כ דחייבוהו הוא על השלמת הכזית בשוגג [מה]. וא"כ מדוע הכא כשאכל שני חצאי זתים אחד במזיד ואחד בשגגה פטור [מו]: מתרצת הגמ' מודי ר' שמעון בן לקיש. בשלשה ענינים מודה רשב"ל לר' יוחנן שאסור אף בחצי שיעור (ומתוך שהוא מודה בענין השלישי מתורצת הקושיא): באסורי הנייה. כגון כלאי הכרם, שאף אכילת פחות מכזית מהם אסורה מן התורה, היות והוא נהנה באכילתו גם בשיעור מועט [מז]: ביום הכיפורים. שאכילת פחות מככותבת - שהיא שיעור אכילה

מרומי שדה יומא עג, ב

דאתמר חצי שיעור כו' ריש לקיש אמר מותר מן התורה. מבואר דפליגי גם ביוה"כ, וכ"ה בה"ג. אבל בירושלמי תרומות פ"א מבואר, מודה ר"ל באיה"נ, מודה ר"ל ביוה"כ, מודה ר"ל בעתיד להשלים. ונראה דלא פליגי, דודאי אף על גב דאינו אסור משום חצי שיעור דאכילה, מכ"מ הרי זה בכלל איסור עשה דתענו ועניתם מאכילה ושתיה, והיינו גם בפחות מכשיעור. ומזה הטעם כתב הר"י אברצלוני והובא בהרא"ש ז"ל בפ"א ממס' תענית, דמטעמת אף על גב שמותר בת"צ אסור בט"ב וביוה"כ. והיינו אף שאין זה בכלל אכילה ושתיה, מכ"מ הר"ז כרחיצה. ונ"מ בין ר"י לר"ל בזמן שאינו עושה לשם תענוג, משום דחמש העיניין אינן אסורין מה"ת אלא בשעושה לשם תענוג. אבל בר"ל מה"ת מותר ומדרבנן יש נ"מ. אבל אם חצי שיעור אסור מה"ת, אסור אפילו שלא לשם תענוג:

וכי תימא א"כ מה מקשה בגמ' על ר"ל מהא דתנן אסור באכילה ושתיה, הא בודאי אסור כשעושה לשום תענוג. אבל הא ל"ק דמכ"מ לא שייך לשון אכילה ושתיה, אחרי דחצי שיעור לאו בכלל אכילה ושתיה היא. ובשלמא לר' יוחנן ניחא דהא נכלל בלשון כל חלב לא תאכלו, אבל לריש לקיש קשה. ואדרבה בזה מיושב סוגית הגמ' להלן דף ע"ד. ואב"א כי קתני אסור אשאר. ולכאורה קשה מאי אהני להגמ' בישוב זה, הרי מהברייתא אף על פי שאמרו אסור בכולן כו', ע"כ צריכין לישוב הראשון, ולמאי צריכין ישוב שני. אבל לדברינו מיושב שפיר, דמן הברייתא לא קשה שהרי לא תניא אף על פי שאמרו אסור באכילה ושתיה, אלא בכולן. א"כ קאי רק על טעימה דמאכל ומשקה. אבל לשון המשנה קשה לר"ל. וע"ז משני דקאי אשאר:

מרומי שדה יומא עד, א

כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל. עי' תוס'. ונראה להוסיף דבאמת לענין יוה"כ דלא כתיב לא תאכל, אלא אשר לא תעונה כתיב, והיינו יתובי דעתא, אין שום מקום לכלול חצי שיעור באיסור מה"ת. והוי כמו המעביר ב' אמות ברה"ר בשבת, שאין זה בכלל חצי שיעור. וה"נ כל שאינו בכלל יתובי דעתא אינו בכלל איסור כלל. משו"ה הסביר הגמ' דגם באיסור חלב דמרבין מכל חלב, אין הריבוי בא משום דבחצי שיעור יש בו איסור חלב מצד דהוי אכילה. דזה אינו, שהרי במצות עשה דמצוה לאכול כזית, ומי שאינו יכול לאכול כזית, אין שום מצוה לאכול פחות מכזית, שאינו בכלל אכילה כלל כל שהוא פחות מכזית. וע"כ טעם הריבוי משום דחזי לאיצטרופי. וא"כ ביוה"כ נמי יש חצי שיעור אסור מה"ת. ולא דמי לב' אמות ברה"ר. דהתם אחר שהניח אי אפשר להתחייב אם יעביר עוד שתי אמות:

תוספת יום הכיפורים יומא עג, ב

כל האוכלים מצטרפים כו' קשה דמלתא דפשיטא הוא דכיון דכל האוכלין שיעורם שוה וכל המשקין שוה שיעורם פשיטא דמצטרפין ובשלמא סיפא דהאוכל ושותה אין מצטרפין אצטריך דאע"ג דאין שיעורם שוה משום דבפ"ד דמעילה פליגי ר"י ורבנן לענין טומאה במידי דאין שיעורם שוה אי מצטרפי או לא כדמייתי לקמן בגמרא אלא במידי דשיעורם שוה פשיטא דמצטרפין

וי"ל דכיון דאיסור אכילה ביוה"כ יצא מכלל כל איסורין שבתורה דכל איסורין בכזית והכא בככותבת וטעמא משום דבהכי מייטבא דעתיה כדאמר בגמ' הוה ס"ד לומר דלא מייטבא דעתיה אלא כשאוכל כותבת מדבר א' אבל אי אכל מעט מלחם ומעט מבשר ומעט מפירות ובין כולהו הוי ככותבת לא מייטבא דעתיה קמ"ל

אי נמי כל האוכלין מצטרפין כו' אתא לאשמועינן דעירב כמה מאכלות יחד וכן במשקין עירב כמה משקין יחד והוה ס"ד דכיון דאוכל מאכלים מעורבים דלאו אורחיהו לערביניהו הו"ל טעמו פגום ולא מייטבא דעתיה קמ"ל דאפילו בכהאי גוונא מייטבא דעתיה ודוק:

תוספת יום הכיפורים יומא עג, ב

מודה ר"ל שאסור מדרבנן פרש"י ומתניתין נמי מדרבנן קאמר עכ"ל וקשה דדין זה דחצי שיעור דלר"י אסור מן התורה ולר"ל אסור מדרבנן הוי בכל איסורים שבתורה אם כן מ"ש דהשמיענו תנא דמתניתין דינא דחצי שיעור ביוה"כ טפי משאר איסורין דעלמא ובשלמא לר"ל ניחא דאשמועינן דאפילו חצי שיעור דיוה"כ דהיינו פחות מכותבת דהוא יותר מכזית שרי מן התורה כ"ש בשאר איסורין אלא לר"י קשיא ובזה ניחא לי מאי דאמרו בגמ' הניחא לר"י אלא לר"ל מאי איכא למימר דבכל מקום דקאמר תלמודא בשלמא לפ' או הניחא לפ' אלא לפ' קשיא דרך המעיינים לבקש איזה דוחק לאותו אמורא דאתמר עליה הניחא ולפמ"ש הניח' לר"י הוא משו' דלר"י נמי קש' מ"ש דהשמיענו התנא דחצי שיעור אסור מן התורה ביוה"כ טפי משאר איסורין ואפשר לומר דטעמא הוי משום דרצה לרמוז לנו דאיסורא דחצי שיעור הוי מן התורה דומיא דרחיצה וסיכה כו' דכולהו הוי איסורא מן התורה כמ"ש קצת פוסקים ולשיטת שאר הפוסקים דשאר עינויין הוי מדרבנן ק"ל תרתי איך עירב תנא דינא דחצי שיעור דהוי מן התורה עם איסור עינויין דהוי מדרבנן ותו מ"ש דדין חצי שיעור השמיענו התנא ביוה"כ טפי משאר איסורין

ולזה אפשר לומר משום דסד"א דבשלמא בשאר איסורין כגון חלב דהאיסור הוא דהאוכל עצמו הוא אסור לפיכך גם בחצי שיעור אסור מן התורה אבל ביוה"כ דהאוכל עצמו הוא מותר והאיסור הוא אגברא דחייב להתענות אם כן הו"א דוקא בכשיעור דאיכא יתובי דעתא אסור אבל פחות מכשיעור ליכא יתובי דעתא ואדרבה יותר צער הוא לו שהתחיל לעורר תאות המאכל ופירש סד"א דליכא איסור דאורייתא קמ"ל אך קושיא קמייטא קשיא למ"ד דשאר עינויין דרבנן גם למ"ד דשאר עינויין דאורייתא קשיא איך מוקי ר"ל דמתניתין איירי בחצי שיעור והוי אסור דרבנן ושאר עינויין הוי דאורייתא ודוחק לומר דהנך פוסקים דסברי דשאר עינויין דאורייתא הוי לפי סברת ר' יוחנן אבל לר"ל מודו דהוי מדרבנן ושתי הדעות הנזכר הביאם הר"ן באריכות ר"פ יע"ש:

שפת אמת יומא עג, ב

שם כל האוכלין מצטרפין כו' בס' תוס' יוה"כ הקשה דמילתא דפשיטא היא, ולע"ד י"ל דקמ"ל דאע"ג שמצרף אוכלין שא' מקלקל חבירו ואינו כדרך אכילה מ"מ חייב כיון דלא כתי' ביוה"כ לשון אכילה וכמ"ש בפסחים (כ"ד) בכלאי הכרם דלוקין עליהם אפי' שלא כדרך הואיל ולא כתי' בה אכילה ע"ש, ודוקא באכילה גסה אמרי' לקמן (פ' ב) דפטור משום דמזיק הוא ע"ש משא"כ בשלא כדרך, ובזה א"ש הא דאמרי' בגמ' לא נצרכא אלא לחצי שיעור ולא אמרו בשלא כדרך אכילה דג"כ ליכא עונש אלא ע"כ כנ"ל, אך בפ' רש"י ז"ל לקמן (פ"א) ד"ה שכוסס משמע דכל שלא כדרך אכילתו בכלל מזיק הוא ע"ש ויש לדחות וצ"ע לדינא [אכן לפמ"ש בס' תוס' יוה"כ דכל האוכלין המעורבין דלאו אורחיהו לערוביניהו טעמם פגום ע"כ צ"ל דביוה"כ חייב אף על גב דהוי שלא כד"א, וכן כ' השאג"א (סי' ע"ו) משום דלא כתי' לשון אכילה כנ"ל]:

משנה למלך חמץ ומצה א, ז

[ז] האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא ה"ז אסור מן התורה שנאמר לא יאכל יומא פ' יוה"כ (דף ע"ד) גופא חצי שיעור ר"י אמר אסור מן התורה ור"ל אמר מותר מן התורה ר"י אמר אסור כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל ר"ל אמר מותר אכילה אמר רחמנא וליכא. ובתר הכי אמרינן תניא כותיה דר"י כל חלב לרבות חצי שיעור וכתבו התוס' דמאי דאיצטרך לר"י טעמא דחזי לאיצטרופי אף על גב דאית ליה ברייתא דמרבה לחצי שיעור מקרא דכל חלב הוא משום דאי מקרא דכל חלב הו"א עיקר קרא לכוני אצטרך ואסמכוה אקרא אבל השתא דקאמר טעמא דחזי לאיצטרופי סברא הוא מהאי טעמא דדרשא גמורה היא לחצי שיעור ע"כ. (א"ה ע"י מ"ש לעיל פי"ח מהל' שבת הלכה א') **ומדברי הר"ן בפ"ג דשבועות נראה דמש"ה אצטרך לטעמא דחזי לאיצטרופי משום דאי מקרא דכל חלב לא הוה ילפינן מיניה לשאר איסורין משום דהו"א גזירת הכתוב היא בחלב דאף חצי שיעור יהיה אסור משא"כ בשאר איסורין אבל השתא דאמרינן טעמא מסתברא דכי אסר קרא בחלב חצי שיעור הוא משום דחזי לאיצטרופי וא"כ טעם זה שייך בכל האיסורים וילפינן מחלב לכל האיסורין דפחות מכשיעור אסור מן התורה משום דחזי לאיצטרופי וקי"ל כר"י וכן פסקו כל הפוסקים דחצי שיעור אסור מן התורה.**

ולפי זה יש לתמוה על רבינו דל"ל קרא בחמץ בפסח הא בכל איסורין שבתורה קי"ל חצי שיעור אסור מן התורה. ותו דאי מקרא איפכא הוה ליה למילף מינה דלא יאכל שיעור אכילה משמע וכבר הקשה זה מרן בכ"מ והניחו בצ"ע. וראיתי לרב מהרל"ח בתשובה סי' נ"א דהוקשה לו קושית מרן ז"ל הלזו ותירץ דאיסור חמץ דלא דמי לחלב דמשם למדו דחצי שיעור אסור משום דחלב אסור לעולם ולא היה לו שעת היתר מה שאין כן בחמץ שמותר קודם הפסח ולכן הוצרך פסוק בפני עצמו בחמץ לאסור חצי שיעור (קודם הפסח) והוליד הרב ז"ל מזה דביום י"ד משעה ששית ולמעלה אין איסור תורה בפחות מכשיעור. ולקושיא השניה הנזכרת גם בזה האריך הרב יע"ש:

וראיתי להרא"ם ז"ל בתוספותיו על הסמ"ג הלכות חמץ שכתב וז"ל והאוכל חמץ בפסח כל שהוא וכו' שנאמר לא יאכל חמץ ואכילה כל דהוא משמע ואף על גב דאינו חייב כרת או קרבן אלא בכזית שאני התם דאתא הלכתא ואפיקתיה ממשמעותיה אבל לאיסורא כדקאי קאי והא דקאמר בגמרא מ"ט דר"י משום דחזי לאיצטרופי ה"פ מאי טעמא לא מוקמי לה להלכתא איסורא כי היכי דמוקמי לה אעונשין משום דחזי לאיצטרופי לעבור עליו בלאו או בכרת וכתב עוד ואעפ"כ אינו חייב קרבן או כרת אף על גב דלענין איסור אמרינן דאכילה כל דהוא משמע לענין כרת או קרבן אינו אלא בכזית דאתא הלכתא ואפיקתיה ממשמעותיה עכ"ל. וא"ת דתיקשי לדברי הרב דהא בגמרא מוכח דטעמא דחצי שיעור הוא מריבויא דכל חלב. וי"ל דגם לסברת הרב אפשר לתרץ כמו שכתבו התוספות או כדברי הר"ן דהכונה כך היא דכל מקום שנאמר בתורה אכילה כל דהוא משמע אלא דאתא הלכתא ואפיקתיה ממשמעותיה ור"ל סבירא ליה דמוקמינן לה להלכתא איסורא כי היכי דמוקמינן לה אעונשין וליכא בחצי שיעור איסור מן התורה ור"י ס"ל דלא אתא הלכתא ואפיקתיה ממשמעותיה אלא לעונשין אבל לאיסורא כדקאי קאי וראיה לזה מדכתב רחמנא כל חלב לרבות חצי שיעור אלא דאי מהאי קרא לחוד הו"א דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה מכל וכל אף לאיסורא וקרא דכל חלב אסמכתא בעלמא אבל השתא דאית לן טעמא דחזי לאיצטרופי אמרינן דדרשא דכל חלב דרשא גמורה היא ולא מיעט הלכתא אלא לכרת או לקרבן. ולדרך הר"ן ז"ל נמי איכא למימר דאי לאו טעמא דחזי לאיצטרופי הו"א דלעולם אתא הלכתא ואפקי' לקרא ממשמעותיה מכל וכל אף לאיסורא וקרא דכל חלב גזרת הכתוב הוא גבי חלב דלא אפקיה הלכתא לקרא ממשמעותיה אלא לענין עונשין ולא לאיסורא, אבל בשאר איסורין אתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה [מכל וכל אף לאיסורא, אבל השתא דאית לן דחזי לאיצטרופי לא אתיא הלכתא לאפקיה] אלא לענין עונשין אבל לאיסורא לא משום דחזי לצירוף. והנה כפי דברי הרא"ם ז"ל הללו אף האוכל חמץ קודם הפסח אסור בכל שהוא מן התורה וכן כתב הרא"ם ז"ל בפירוש ודלא כהרב מהרל"ח ז"ל.

ומיהו אני תמיה כפי סברת הרא"ם דאית ליה דאכילה בכל שהוא משמע מאי האי דאמרינן בגמרא וריש לקיש אמר מותר מן התורה אכילה אמר רחמנא וליכא והלא אכילה כל שהוא משמע. וכי תימא דס"ל דבהא פליגי רבי יוחנן ור"ל דר' יוחנן סבירא ליה דאכילה כל שהו במשמע ומשום הכי אית ליה דחצי שיעור אסור מן התורה ור"ל ס"ל דאכילה הוי כזית ומשום הכי אית ליה דחצי שיעור מותר מה"ת. אכתי יש לתמוה דמנא ליה לסתמא דתלמודא דר"ל חולק עם רבי יוחנן במשמעות אכילה אימא דר"ל נמי מודה דאכילה כל שהו במשמע אלא דסבירא ליה דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה אף לאיסורא דהא ר"י

הוקשה לו קושיא זו והוצרך לומר טעמא דצירוף וכמו שכתב הרא"ם ז"ל ור"ל דלית ליה האי טעמא ס"ל דברים כפשטן דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה מכל וכל אף מאיסורא:

עוד אני תמיה דבמצות לא תעשה סימן ס"ט כתב הסמ"ג מחלוקת זה דר' יוחנן ור"ל וכתב דטעמיה דר' יוחנן הוא משום דחזי לאיצטרופי וסיים וכתב לפיכך האוכל או השותה חצי שיעור מכין אותו מכת מרדות ע"כ. וכתב הרא"ם ז"ל על זה וזה לשונו כיון דחזי לאיצטרופי אף על גב דטעמיה דר"י אינו אלא משום דאכילה כל דהוא משמע כדמשמע מדברי הסמ"ג בהלכות חמץ דהלכה בשיעורים אינו אלא לעונשים מ"מ הוצרך לזה הטעם להודיענו למה לא נאמר שהלכה היא אף לענין איסורא כו' ע"כ. **והנה יש לחקור מה ס"ל לר"י בפ"י תענו אי ס"ל דתענו אפילו כל שהוא במשמע דומיא דאכילה אלא דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה לעונשין ואוקמיה אככותבת א"כ מאי האי דאמרינן בפ' בתרא דיומא (דף פ"א) מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי משום דלא אפשר היכי נכתוב רחמנא לא יאכל אכילה בכזית ומלבד דפשטן של דברים דקאמר אכילה בכזית משמע דסתם אכילה היא כזית עוד יש לתמוה דהשתא נמי דכתב רחמנא תענו ומשמעותיה הוא בכל שהו אלא דאתא הלכתא ואוקמיה אככותבת א"כ ליכתוב נמי קרא לא תאכל וליתי הלכתא ולוקמיה לקרא לעונשין אככותבת. ובשלמא במאי דהוה סבירא לן דסתם אכילה היא כזית ואף דהשיעורין הם הלכה למשה מסיני הכונה היא דההלכה למדנו דאפילו אכילה כזית ניחא דלא מצי למימר במקום תענו לא תאכל משום דסתם אכילה היא כזית ולעולם לא אתי הלכתא לאפוקי לקרא ממשמעותיה ומש"ה שינה ואמר תענו לומר דפירוש ענוי היא ככותבת אך לדברי הרא"ם דההלכה באה ואפקיה לקרא ממשמעותיה דהא סתם אכילה היא בכל שהו א"כ נכתוב רחמנא לא תאכל וליתי הלכתא ולוקמיה לקרא לעונשין בשיעור כותבת. **וי"ל דסברת הרב שכתבנו אינה אלא לר' יוחנן אבל ר"ל חולק בזה וסבירא ליה דסתם אכילה אינה אלא בכזית וכמ"ש למעלה ור"ל הוא דקאמר הכא מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי כו'. ובזה ניחא נמי מה שהקשינו לעיל לסברת הרב דמנ"ל לתלמודא דר"ל ס"ל דאכילה בכזית דאימא דלעולם ס"ל דאכילה כל דהו משמע אלא דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה מכל וכל אף לאיסורא. אלא נראה דהתלמוד הכריח זה מדברי ר"ל הללו דקאמר מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי כו' דמלבד דקאמר בפירוש אכילה בכזית עוד יש להקשות דליכתוב קרא לא תאכל וליתי הלכתא וליפקיה ליה לקרא ממשמעותיה ולוקמיה אככותבת. אלא ודאי דס"ל לר"א דלעולם לא אתי הלכתא ומפיק לקרא ממשמעותיה אלא דההלכה פירשה לנו דסתם אכילה היא כזית ומשום הכי לא מצי למימר לא תאכל אבל לעולם דלר"י לית ליה טעם זה דר"ל, ולפי מה שכתבנו מאחר שהוא פוסק כר"י איך הביא דברי ר"ל הללו והלא הם דברים סותרים אלו את אלו וכדכתיבנא:****

עוד אני תמיה על סברת הרא"ם הלזו דאית ליה דסתם אכילה היא בכל שהוא אלא דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה לעונש דלא הוי כי אם בכזית ושבקייה לקרא במשמעותו לאיסורא דהא תינח במצות לא תעשה דכי אתא הלכתא לא עקריה לקרא ממשמעותיה מכל וכל דהא לדידיה כי אסר רחמנא בכל שהוא אסר. אך במצות עשה אי אמרת דאכילה אפילו כל שהוא במשמע א"כ כי אתא הלכתא עקריה לקרא מכל וכל דהא האוכל פחות מכשיעור לא עשה ולא כלום. (א"ה עיין בפ"ד מה' שבועות כי שם יתבאר עוד מאי דשקיל וטרי הרב המחבר בדברי הרא"ם ז"ל הללו יע"ש):

זלזול בחצי שיעור

בבלי חולין צח ע"א

הוא פלגא דזיתא דתרבא דנפל בדיקולא דבשרא סבר מר בר רב אשי לשעוריה בתלתין פלגי דזיתא אמר ליה אבוה לאו אמינא לך לא תזלזל בשיעורין דרבנן ועוד האמר ר' יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה.